2021 AĞUSTOS

E - BÜLTEN
SAYI 18

VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ

BÜLTENİ

ISSN:1309-1395

VETERİNER HEKİMLİKTE AKILCI İLAÇ KULLANIMI

VETERİNER HEKİMLİK EĞİTİMİNDE KLİNİK BECERİ

MESLEKTE KİLOMETRE TAŞIMIZ:
"PROF. DR. ENGİN SAKARYA"

Veteriner Hekimler Derneği
E-Bülten
Yıl: 2021 • Sayı: 18
Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın
www.veteriner.org.tr
ISSN: 1309-1395

Veteriner Hekimler Derneği Adına
Sahibi
Dr. Hüseyin Yalçın KÖKSAL

Yazı İşleri Müdürü
Vet. Hek. Barış BATUR

Editör
Doç. Dr. Doğukan ÖZEN
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Biyoistatistik A.D.
ozen@ankara.edu.tr

Yardımcı Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet CEYLAN
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Histoloji ve Embriyoloji A.D.
ceylan@ankara.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Koray TEKİN
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Dölerme ve Suni Tohumlama A.D.
ktekin@ankara.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Caner BAKICI
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Anatomi A.D.
cbakici@ankara.edu.tr

Vet. Hek. Özlem ÜNCÜ
Veteriner Hekimler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi
uncuozlem@gmail.com

Vet. Hek. Barış BATUR
Veteriner Hekimler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi
barisbaturr@gmail.com

Yönetim Yeri
VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ
Ziya Gökalp Cd. No: 16/7, Çankaya/Ankara
Tel: +90 312 431 62 74
Faks: +90 312 435 79 14
e-ileti: info@veteriner.org.tr
web adresi: www.veteriner.org.tr
Derneğin Kuruluş Tarihi: 6 Şubat 1930
Bültenin İlk Yayın Tarihi: 7 Eylül 2009

Tüm hakları saklıdır. Bu bültenin tamamı ya da Bültende yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5648 sayılı yasanın hükümlerine göre Veteriner Hekimler Derneği'nin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ
Kuruluş Yılı: 1930

Dernek Kurucuları

Sabri OKUTMAN
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Sağlık Sokak No: 28 ANKARA

Şefik KOLAYLI
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Ataç Sokak No: 46 ANKARA

Ord. Prof. Dr. S. Zeki BERKER
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Muvazi Sokak No: 6 ANKARA

Ord. Prof. Dr. Hilmi DİLGİMEN
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Muvazi Sokak No: 6 ANKARA

Ord. Prof. Dr. Samuel AYSOY
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Teşvikiye Kalıpçı Sokak No: 166 İSTANBUL

"Tek Sağlık" Farkındalığı Hakkında Röportaj

"TEK SAĞLIK"SIZ GEÇEN YILLAR ve PANDEMİK STRESLER

DR. ÖĞR. ÜYESİ RÜŞTÜ TAŞTAN

Kocaeli Üniversitesi, KSHMYO Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü

Değerli okurlar. Bugün sizlere, Türkiye'de 'Tek Sağlık' farkındalığı için 10 yıldan fazla bir süredir emek veren değerli bir meslektaşımızı tanıtmak istiyoruz: Dr. Öğretim Üyesi Rüştü Taştan. Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu(KSHMYO)'nda görev yapan Veteriner Hekim, Dr. Öğretim Üyesi Rüştü Taştan, 2009'dan beri Tek Sağlık için yazıyor, konferans veriyor… Yılmadan, kararlı bir şekilde Tek Sağlık yaklaşımını topluma anlatmaya, farkındalık oluşturmaya çalışıyor… Rüştü Taştan Hoca bunlarla yetinmemiş, 2016'dan beri Görev yaptığı üniversitede lisans düzeyinde, öğrencilere "Tek Sağlık ve Biyogüvenlik" dersi veriyor. Amacımız Dr. Öğretim Üyesi Rüştü Taştan hakkında duyduklarımızı veya duyacaklarımızı birinci ağızdan sizlere aktarmak ve satır aralarında kalmasını istemediğimiz bilgi ve deneyimlerin geniş okuyucu ve meslektaş kitlesiyle buluşmasının sağlamaktır. O halde buyurun, öğretici olduğunu düşündüğümüz *bu keyifli röportajı birlikte okuyalım.*

Barış BATUR (**BB**). Rüştü Hocam, okuyucularımız adına soruyorum; Bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız, Kimdir Dr. Öğretim Üyesi Rüştü Taştan? Yaklaşık 42 yıllık çalışma yaşamı ve 33 yılı aşkın mesleki birikimiyle neler yaptı? Lütfen anlatır mısınız?

Rüştü TAŞTAN (**RT**). Memnuniyetle. Öncelikle, yüzyıla yakın mesleki birikime sahip Veteriner Hekimler Derneğinin önemli mesleki yayın organı Veteriner Hekimler Derneği Dergisinden bağımsız olarak yayınlanmakta olan ve güncel mesleki konular ve bilimsel etkinliklere yer veren Veteriner Hekimler Bültenin de bana yer verdiğiniz için size ve yayın ekibine teşekkür ediyorum. Barış Bey, öyle inanıyorum ki, güzel bir röportaj olacak.

Dilerseniz, söze eğitim bilgileriyle giriş yapalım. Ben Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesinden 1988'de mezun oldum. Fakülteyi bitirdiğim yıl doktora sınavına girdim, kazandım ve Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mikrobiyoloji Anabilim Dalında doktora eğitimine başladım. Çalışma yaşamıyla birlikte, devam eden doktora eğitimimi tamamlayarak, "Tavuklardan *Listeria spp*. İzolasyonu ve İdentifikasyonu Üzerine Çalışmalar" konusundaki doktora tezimi Mart 1995'de savunma yaptım, başarılı oldum ve *Veteriner Mikrobiyoloji* doktoru oldum. Doktora yeterlilik sınavından sonraki süreçte, eski adıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB)'na bağlı olarak Doğu Anadolu bölgesindeki illere hayvan sağlığı ve araştırmaları hizmeti veren *Erzurum Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü*nde görev yapıyordum ve doktora bitince de Şubat 1998'e kadar orada çalışmaya devam ettim. Ayrıca, 1996-1997 yıllarında Askerlik görevimi tamamladım. Sonra yaklaşık 4 yıl kadar, Bursa'da o zamanki adıyla TKB Bursa İl Kontrol Laboratuvarı, Teşhis ve Tavuk Hastalıkları Laboratuvarlarında Dr. Veteriner Hekim olarak görev yaptım. Bu süreçte, mesleki açıdan tatmin edici hizmetler vermekle beraber, yönetsel açıdan "memnuniyetsizliklerim" vardı. Üniversiteye geçmek istiyordum, sınavlara girdim, kazandım. Fakat bakanlık "muvafakat" vermediğinden, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndaki görevimden "istifa ederek" ayrıldım. Kocaeli Üniversitesinde o zamanki adıyla "Yrd. Doç. Dr. kadrosuna" açıktan atanarak, KSHMYO'nda göreve başladım. Ve 26 Temmuz 2001'den beri burada Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktayım.

BB, Hocam, bildiğim kadarıyla siz, Veteriner Fakültesinde öğrenim görürken, aynı zamanda, Ankara'da bir kamu kuruluşunda çalışıyordunuz. Hem çalışıp, hem okumak, zor olmadı mı? Memur olarak çalışmanın kazandırdıkları oldu mu? Ne söylemek isteriniz?

RT, Öncelikle şunu söylemek isterim. Gece çalışıp, gündüz okumaya devam ettiğim doğrudur. Çok çalışmak gerekiyordu; ben

10 yıl boyunca günde 8 saat fakültede, 8 saat işyerinde olmak üzere yaklaşık 16 saat çalışırdım. O yıllarda, 1980'li yılların Ankara'sında, gündüz Veteriner Fakültesinde eğitime devam etme olanağım vardı ve böyle devam ettim. Bugünden geçmişe bakılırsa, Şubat 1980'den beri kamu hizmeti yapıyorum. İlk 12 yıl memuriyet ve Veteriner hekimlik eğitimi ve Doktora öğrenimi ile geçti. Devamında yaklaşık 10 yıl aktif, *araştırmacı* Veteriner Hekim olarak çeşitli laboratuvarlarda çalıştım. Son 20 yıldır Kocaeli Üniversitesi KSHMYO'da "Önlisans Sağlık Meslekleri Eğitimi-ÖSME" hizmetine, araştırma ve akademik çalışmalara devam ediyorum. Sizin konuşmanın başında söylediğiniz gibi mesleki konularda yazı yazmayı, araştırmayı sürdürüyorum. Son yıllarda, (yaklaşık 2008'den beri) mesleki, bilimsel yazı ve konferanslarımda daha çok "Tek Sağlık" konusunu işlemeye devam ediyorum. Çünkü dünyada henüz gelişmekte olan Tek Sağlık konusunu çok önemsiyorum. Barış Bey, okuyucularımız, dilerler ise https://avesis.kocaeli.edu.tr/rtastan adresinden araştırmalar, konferans, yazı ve yayınlarımın ayrıntılarına ulaşabilir, açık erişim halindeki PDF dosyaları indirebilirler, okuyup, paylaşabilirler. Ayrıca aynı amaçla, https://www.researchgate.net/profile/Rustu_Tastan adresini de kullanabilirler.

Yukarıda "paylaşabilirler" dedim. Yıllar içinde, yaşamsal deneyim ve bilimsel bilgi birikimim bana şunu öğretti: "Bilim, yaşamsal sorunlar üzerinde düşünülür ve nedenleri sorgulanırsa gelişir, insan bilgi sahibi oldukça değişir ve özgürleşir, bilgi paylaşıldıkça değer kazanır, toplumlar doğru ve güncel bilgi ile gönence ulaşır." Ve son bir şey daha eklemek isterim; "toplumların sürdürülebilir bir gönenci, ancak doğaya ve doğal dengenin korunmasına gösterilecek özen ile doğru orantılıdır. Yaşamakta olduğumuz *ekolojik felaketlerin, 'küreselleşen mikrobiyal tehditlerin'* temel nedeni *antropojenik* (yani insan eliyle yapılan yanlış uygulamalar) *faktörlerden* kaynaklanmaktadır. Gerek "ekolojik felaketlerden, mikrobiyal tehditlerden" korunmak ve gerekse yanlış giden antropojenik hatalardan kurtulmanın yolu, teknolojik yenilikleri ve bilimsel gelişmeleri yakından izlemektir. Ama doğaya zarar vermeden, çevreyi kirletmeden, geleceği karartmadan.

BB, Rüştü Hocam, çok yerinde ve önemli konulara vurgu yaptınız, sağolun. Şimdi ilerseniz, konuşmamızın bundan sonraki bölümüne *Tek Sağlık* konusunu anlatarak devam edelim, ne deriniz?

RT, Elbette, siz nasıl uygun görüyorsanız… Görüşme teklifi ve konu içerik ve işleme tarzını siz belirleyiniz… Soru sormak sizden, yanıtları benden. Buyurun.

BB, Hocam, burada birbirine bağlantılı birkaç sorumu birlikte sormak istiyorum. Siz de sırayla yanıtlarsanız memnun olurum.

Birinci sorum; bildiğimiz kadarıyla yeryüzünde "ilk defa" küresel ölçekte ve eşzamanlı olarak düzenlenen "3 Kasım Dünya Tek Sağlık Günü" 3 Kasım 2016'da gerçekleştirildi. Bizim de izlediğimiz kadarıyla siz bu "Dünya Tek Sağlık Günü" etkinliklerine internet üzerinden her yıl katılıyorsunuz ve dünyanın pek çok ülkesinde, çeşitli üniversiteler, sağlık kuruluşları, meslek örgütleri ile *eşzamanlı* olarak *Tek Sağlık* hakkında konferanslar veriyorsunuz, bu gözlem doğru mu?

İkinci sorum, hem Veteriner Hekimler Derneği yönetimi olarak, hem İzmir Veteriner Hekimler Odası ve hem de İzmir VHO *Veteriner Halk Sağlığı Çalışma Grubu* sizin bu özverili ve hatta mesleğimiz açısından övgüye değer çalışmalarınızı yakından takip etmekteyiz. Sizin de içinde yer aldığınız İzmir VHO *Veteriner Halk Sağlığı Çalışma Grubunda* iyi bir sinerjiyle çalıştığınızı biliyoruz. Lütfen "Tek Sağlık" konusunu işlediğiniz *seri konferanslar* hakkında bilgi verir misiniz?

Üçüncü sorum, "Tek Sağlık" konusunda dünya çapında bu bilimsel farkındalık etkinliklerini ve konferansları kimler organize ediyor, zamanlamasını kimler nasıl belirliyor? Bu organizasyon ve kutlamalar ne zaman başladı? Bunca geniş katılımdan, onca bilimsel emekten ne amaçlanıyor veya ne bekleniyor, açıklar mısınız, lütfen?

RT, Teşekkür ederim. Ben de sorularınıza sırayla yanıt vermeye çalışayım… Barış Bey, dilerseniz öncelikle burada *Tek Sağlık* kavramının tanımını verelim ve sonra yanıtlara ayrıntılarıyla devam edelim:

BB, Buyurun…

Amerikan Veteriner Hekimleri Birliği –AVMA- tarafından, Temmuz 2008'de yayımlanan rapordaki tanımıyla *"Tek Sağlık; insanlar, hayvanlar ve çevremiz için en uygun sağlık elde etmek amacıyla yerel, ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte çalışılan* çoklu *disiplinlerarası anlayış; ortak çaba ve düşünce sistemidir."* Bu yönüyle bakıldığında "sağlık" denilince yalnızca insan sağlığı değil, insan, hayvan ve çevre (İHÇ)-sağlığı birlikte yani *ekosistem sağlığı* olarak düşünülürse bu konunun çok önemli ve yaşamsal önemde olduğu anlaşılır.

Evet, şimdi birinci soruyla devam edelim. Sizin de vurguladığınız üzere "Dünya Tek Sağlık Günü-**DTSG**" adı altında ve sağlık alanında "toplumsal farkındalık" oluşturmak, yerel, bölgesel, küresel ortak bilinç ve sorumluluk geliştirmek için geniş katılımlı bir etkinlik "ilk defa" 3 Kasım 2016'da düzenlenmiştir. Ayrıntılarına https://www.onehealthcommission.org/en/events/one_health_day/events_listing_2016/ internet adresinden ulaşılabilen birinci DTSG etkinlilerinde toplam 153 mesleki / bilimsel çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlik rakamlarından biri de tarafımca 3 Kasım 2016'da verdiğim "*Tek Sağlık Olmadan, Sağlıklı Dünya Mümkün müdür*?" adlı konferanstır.

Merak eden okuyucularımız, konferans afişine http://www.kocaeli.edu.tr/dosyalar/3900/etkinlikler/RT%20KONFERANS.jpg adresinden, etkinliğin dünya haritasındaki konumlanmasına ise https://www.onehealthcommission.org/en/events/one_health_day/events_listing_2016/ adresinden ve konferansa geniş yer verilmiş haber metnine de https://www.medimagazin.com.tr/hekim/tr-sagligi-tehdit-eden-unsurlar-kuresellesiyor-2-53-71810.html bağlantısından ulaşabilirler. Dünyada ilk defa düzenlenen bu etkinlikleri koordine eden, merkezi ABD bulunan *Tek Sağlık Komisyonu* tarafından *en son* 3 Aralık 2016 tarihinde güncellenen "Dünya Tek Sağlık Günü Etkinlik Haritasına" göre, bu *ilk etkinliklere* 37 ülkeden, 17.000 bin kişi katılmıştır. Herkesin erişimine açık olan bu bilgiler Tek Sağlık Komisyonu –TSK, İngilizce adıyla *One Health Commission*-OHC- web sayfasında bulunmaktadır. O nedenle, okuyucularımız TSK'nun kuruluşu, işleyişi, meslek örgütleri ile işbirlikleri ve Tek Sağlık'ın gelişmesi hakkında https://www.onehealthcommission.org/en/why_one_health/history/ bağlantısını ziyaret ederek ayrıntılara ulaşabilirler. Yine birinci sorunuz kapsamında şunu söylemeliyim; yönetim ve karar süreçlerinde görev alan, sorumluluk taşıyan meslek mensupları (Hekimler, Veteriner Hekimler, *Biyologlar, Çeverebilimciler, Tarım ve Gıdabilimciler, İklimbilimciler, Antropologlar, Sosyologlar* gibi geniş uzamanlar topluluğu) tarafından TSK, 29 Haziran 2009 tarihinde kurulmuştur. Dünyada Sağlık alanında "disiplinlerarası işbirliğine" dayalı çalışmaları önemseyen bu komisyonun merkezi ABD'de North Carolina'da bulunuyor. Literatür verilerine göre TSK'nun yönetici/düzenleyicileri arasında AVMA (*Amerikan Veteriner Hekimleri Birliği*) ve AMA (*Amerikan Tabipleri Birliği*) yer almaktadır. Ayrıca TSK, kendilerini şöyle tanımlamaktadır: "Tek Sağlık Komisyonu, insanların, evcil hayvanların, Yabanhayatı hayvanları yaşamının, bitkilerin ve çevrenin sağlığını geliştirmeye adanmış küresel odaklı bir organizasyondur."

BB, Dilerseniz, şimdi ikinci sorunun yanıtına geçelim.

RT, Peki, geçebiliriz. Burada şunu belirtmek doğru olur; hem İzmir Veteriner Hekimler Odası yönetimi ve hem de İzmir VHO *Veteriner Halk Sağlığı Çalışma Grubu Tek Sağlık* ve *Veteriner Halk Sağlığı* ile ilgili katkı ve işbirliklerimizden kaynaklanan hukukumuz üzerine ve "Tek Sağlık Farkındalığı" için ayrıntıları http://www.izmir-vho.org/haber-937-tek-saglik-farkindaligi.html bağlantısında görülen bilgi notunu ve aşağıdaki teşekkür yazısını yayınlamışlardır. Ben de bu incelikli düşünceleri nedeniyle İzmir VHO Yönetim Kurulu Başkanı Veteriner Hekim Sayın Gökhan Özdemir'e ve İzmir VHO Odası Genel Sekreteri Veteriner Hekim Dr. Ebru Tong'a teşekkür ederim.

Evet… Şimdi ikinci soruya yanıt olarak şunları söyleyebilirim. Görev yaptığım Kocaeli Üniversitesi KSHMYO'da 3 Kasım 2016'da gerçekleştirilen "Tek Sağlık Olmadan, Sağlıklı Dünya Mümkün müdür?" adlı konferans, *D*ünya *Tek Sağlık Günü* etkinlikleri kapsamında ve dünya ile *eşzamanlı* olarak verdiğim ilk konferanstır. Fakat benim bu kapsamda, *başlığında* "Tek Sağlık" kavramı geçen ve *Yeniçıkan Enfeksiyonların* "Küreselleşme olgusuyla olan ilişkilerini" sorgulamak amacıyla gerçekleştirdiğim ilk *Tek Sağlık* konferansım, 28 Nisan 2010 tarihinde yapılan "*Tek Sağlık İnisiyatifi" Küreselleşen Enfeksiyonları Önleyebilir mi?"* adlı konferanstır. Kocaeli Üniversitesi KSHMYO'da gerçekleştirdiğim bu konferansın kurumsal kaydına http://www.kocaeli.edu.tr/gecmis-etkinlikler.php?Tip=Konferans adresinden ve haber metnine https://www.cagdaskocaeli.com.tr/haber/yrd-doc-dr-tastan-mikrobiyal-tehdit-artiyor-h682.html bağlantısından ulaşılabilmektedir. Kronolojik sırayla bu ve benzer etkinlikleri sıralamak mümkün. Fakat dilerseniz şöyle yapalım, okuyucuların kurumsal çalışmalara erişimleri için aşağıya web adresi verelim ve biz Uluslararası boyutunu açıklamaya devam edelim. Bu bağlamda, toplumsal farkındalığı geliştirmek amacıyla benim 2005-2021 yılları arasında gerçekleştirdiğim ve "Yeniçıkan Zoonotik Enfeksiyonlar" başta olmak üzere, Veteriner Halk Sağlığı, Küreselleşeme ve Salgınlar gibi konuları ve halk sağlığı ile olan ilişkilerini işlediğim konferansların ayrıntılarına kronolojik sırayla http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/rtastan/ve/veya https://avesis.kocaeli.edu.tr/rtastan adreslerinden ulaşılabilmektedir.

Küresel ölçekte, İkinci defa 3 Kasım 2017'de gerçekleştirilen DTSG etkinliklerine ne yazı ki katılamamıştım! Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi olan ve kanser sağaltımı görürken 3 Kasım 2017'de aramızdan ayrılan Eğitimbilimci ağabeyimin vefatı nedeniyle o yıl herhangi bir etkinlik yapamamıştım.

Bu arada şunu da belirtmekte yarar var. Ayrıntılarına https://www.onehealthplatform.com/one-health-day adresinden ulaşılabilen DTSG etkinlikleri aşağıdaki 3 ayrı grup tarafından ortaklaşa düzenlenmekte ve yürütülmekte, mesleki bilimsel veya eğitsel etkinlikler kayıt altına alınmaktadır. Bu gruplar;

Tek Sağlık İnisiyatifi-OHI (http://www.onehealthinitiative.com/),

Tek Sağlık Komisyonu-OHC (https://www.onehealthcommission.org/) ve

Tek Sağlık Platformu-OHP (https://www.onehealthplatform.com/home)

Bu üçlü grup yöneticileri tarafından oluşturulan ortak kararlar çerçevesinde, belirli tarihlerde ve önceden duyurulan Etkinlik Başvuru Formunu (https://onehealthplatform.com/one/event-listing/submit-your-event) doldurarak internet ortamında başvuran kişi veya kurumların, meslek örgütlerinin çalışmaları "etkinlikler" sayfasında yayımlanmaktadır. Bu çerçevede, düzenlenen etkinliklerde *Tek Sağlık* konusunu işleyen ve etkinlik afişlerinde, örneği aşağıda görülen "Tek Sağlık Günü" *logosu* bulunan çalışmalar yukarıda adresini verdiğimiz Tek Sağlık Platformu https://www.onehealthplatform.com/one/event-listing/overview web sayfasında ki dünya haritası üzerinde adresleriyle birlikte yayımlanmaktadır.

Ve gelelim 2018'e. Dünya çapında üçüncüsü 3 Kasım 2018'de başlatılan ve bir aylık süreçte gerçekleştirilen DTSG etkinliklerine yine dünyadaki etkinliklerle eşzamanlı olarak, 7 Kasım 2018'de verdiğim "TEK SAĞLIK EĞİTİMİ: Sağlık Meslekleri İçin Yeni Bir Yaklaşım" konulu konferans ile katılmıştım. Vurgulamakta yarar var; öyle sanıyorum ki bu konferans Türkiye'de, *Tek Sağlık Eğitimi* konusunu ayrıntılarıyla işleyen *"ilk* konferans"

olma özelliğine sahiptir. Konferans erişim adresi; https://onehealthplatform.com/node/3245. Ve Kasım 2018'de gerçekleştirilen 1. Uluslararası Marmara Fen ve Sosyal Bilimler Kongresi (IMASCON-2018) Tam Metin Kitabında yer alan *"Tek Sağlık: Küresel İklim Değişikliğini ve Yeniçıkan Zoonotik Hastalıkları Önlemenin Vazgeçilmez Seçeneği"* başlığıyla bir bildiri sunmuştum.

Dördüncü DTSG etkinlikleri de 3 Kasım 2019'da gerçekleştirilmiştir. Fakat benim eğitim çalışmalarım ve Akademik Takvime uyumluluğu da gözeterek, üçüncü konferansımı 7 Kasım 2019'da gerçekleştirdim. *"Zoonotik Risklerden İklimsel Afetlere Tek Sağlık Yaklaşımı"* konusunu işlediğim konferansımın tanıtım yazısı ve uluslararası afişine https://onehealthplatform.com/node/6518 adresinden ulaşılmaktadır. Ayrıca, 2019'da gerçekleştirilen Uluslararası Kongre ve Sempozyumlarda yine farklı yönleriyle *Tek Sağlık* konusunu işlediğim 4 bildiri sunmuştum. İzninizle, burada ilginç bir anımı kısaca belirteyim: 25-27 Eylül 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 6. Uluslararası Kocaeli Depremi Sempozyumuna katılmıştım. Ben "*Doğal Afetler Sonrası Oluşan Zoonotik Enfeksiyon Risklerine Tek Sağlık Yaklaşımı*" bildirimi sunmadan bir gün önce 26 Eylül 2019 günü merkezi İstanbul-Silivri açıklarında bulunan ve aletsel büyüklüğü 5.7 olan orta şiddetli deprem meydana gelmişti. Tesadüf, Sempozyum oturumları devam ederken, bütün Marmara bölgesi gibi Kocaeli ve bulunduğumuz bölge de ciddi oranda sallanmıştı!

BB, Rüştü Hocam, şu dikkatimi çekti: Seri halinde geçekleştirdiğiniz konferanslarınızın veya bildirilerinizin konu başlıkları oldukça güncel ve ilgi çekici. Bu bağlamada, etkinliklerinizin süreklilik göstermesi de ayrıca övgüye değer olduğunu düşünüyorum. İkinci sorumun devamı niteliğinde şöyle bir ek yapalım, isterim: Bu konferanslarınızın anahtar sözcükleri ve içerikleri hakkında, kısa açıklama yapar mısınız?

RT, Elbette, neden olmasın**.** Söze şöyle başlayayım**.** Bilindiği üzere**,** son yarım yüzyılda sağlık alanında bilimsel çalışmalar ve hizmet sunumlarında çok dallaşma veya akademik dünyada bölümleşmeler oldu. Diğer bir deyimle, bu kadar fazla "branşlaşmanın" ve bilim insanlarının kendi "silolarına" kapanmasının çok yararlı olmadığı, bütünsellikten uzaklaşıldığı görülerek "*disiplinlerarası*/interdisciplinary" ve/veya "*disiplinlerötesi*/transdisciplinary" çalışmalara yönelme başlamış ve hızla da yaygınlaşmaktadır. İvmesi son yıllarda iyice artış gösteren bilimsel araştırmalarda *disiplinlerarası işbirliği* ve *bütüncül yaklaşım* gelişmiş ülkelerde yaklaşık son 25-30 yıldır gündemdedir. Bu yöndeki gelişmeler sonucunda 21. yüzyıl başında gündeme gelen ve özellikle 2004'den itibaren ivme kazanan Tek Sağlık yaklaşımı dünyada son 10-18 yılda ciddi ilerlemeler kaydetmiş bulunmaktadır. Ben kendi adıma, son 10-16 yıldır uluslararası arenada gelişmeleri yakından izleyen ve bu konuda kafa yoran biri olarak, ilk uluslararası DTSG etkinliklerinde "kamuoyunda farkındalık" oluşturmak için *"Tek Sağlık Olmadan, Sağlıklı Dünya Mümkün müdür?"* sorusunu sormayı ve bu soruya yanıt aramayı düşündüm. Sorduğum bu soruya konferansımda yanıt aramaya, kanıtlarıyla birlikte örneklemeye çalıştım. Bugün rahatlıkla görüyorum ve söyleyebilirim ki; yanılmamışım. Uzunca yıllardır süregelen her türden salgınalar süreci, 21. yüzyıl "yaşam dinamikleri" ve özellikle Aralık 2019'dann beri, yaklaşık 16 aydır bütün insanlık olarak "topyekûn mücadele ettiğimiz" COVID-19 Zoonotik Pandemik Salgını gündemi, stratejileri altüst etmiştir. Bu bağlamda, COVID-19 Zoonotik Pandemik Salgını dikkate alınırsa; olayların seyri ve olası riskleri hakkındaki düşüncelerimde yanılmamış olmak kişisel duygularımı desteklese de kayıplar ve zararlara üzülmemek elden bile değildir. Bu konuda takdir, yazılarımızı okuyanların, konferans konuşmalarını dinleyenlerin. Kısacası takdir, okuyucunun, kamuoyunundur. Okuyucular veya ilgi duyanlar, "Tek Sağlık Olmadan, Sağlıklı Dünya Mümkün müdür?" adlı *ilk konferansın* haber metnine ve konuyla ilgili video kayıtlarına https://www.medimagazin.com.tr/eczaci//tr-sagligi-tehdit-eden-unsurlar-kuresellesiyor-4-53-71810.html adresinden veya https://www.youtube.com/watch?v=j7UJdT7k5rw&t=41s ulaşılabilir.

DTSG etkinlikleri kapsamında, ikinci konferansımda *"Tek Sağlık Eğitimi: Sağlık Meslekleri İçin Yeni Bir Yaklaşım"* konusunu işlemiştim. Çünkü biliyorsunuz Başöğretmenimiz, Atatürk diyor ki: "*Eğitimdir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek*

bir topluluk halinde yaşatır; ya da esaret ve sefalete terk eder." Bu bağlamda, sağlık alanında süregelen geçmişin yanlışlarından kurtulmak, 21. yüzyıl dinamiklerini doğru okuyarak, Atamızın işaret ettiği "*esaret ve sefalete"* terk edilmemek, geleceğin stratejik planlamalarını doğru yapmak kaçınılmaz bir zorunluluk olmuştur. Bu nedenlerle, eğitim sürecinde özellikle üniversite eğitiminde, öğretim programlarının eğitim izlencelerinde (müfredatta) "Tek Sağlık" farkındalığına, deyim yerindeyse "Tek Sağlık *Okuryazarlığına*-TSOY" önem ve öncelik verilmelidir. İçinde yaşadığımız Zoonotik Pandemik Salgın süreci gibi, süregelmekte olan diğer *Karmaşık Sağlık Sorunları* ve bıraktıkları çokfaktörlü sonuçları bilimsel ve mesleki konularda yeni yaklaşım paradigmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, bence 21. yüzyıl sağlık çalışanlarının tıpkı "hava ve su kadar" *Tek Sağlık Eğitimi*ne gereksinimleri vardır. Ve bu gereksinimi karşılamak için de eğitimcilere "eğitimcilerin eğitimi" verilerek, eğitimcilerin, eğittiklerine "sağlık sorunlarına farklı bir açıdan –*Tek Sağlık yaklaşımıyla* – bakmayı yani bütüncül düşünmeyi" öğretmeleri sağlanmalıdır.

Öte yandan, Tek Sağlık Komisyonu ve Tek Sağlık Platformu'nun ortaklaşa düzenledikleri 4. DTSG etkinlikleriyle eşzamanlı olarak 7 Kasım 2019'da verdiğim "*Zoonotik Risklerden,* İklimsel Afetlere Tek Sağlık Yaklaşımı" konulu konferans, yaşamsal anlamda iki önemli anahtar kavramı içermektedir: *Zoonotik Riskler* ve İklimsel Afetler. Etkinliklere https://onehealthday.com/node/6518 adresinden erişilebilir.

BB, Evet Rüştü hocam, çok haklısınız. Lütfen biraz açar mısınız; neden bu kavramların (*Zoonotik Riskler*, İklimsel Afetler*, Karmaşık Sağlık Sorunları*) altını çizmek istediniz?

RT, Bu konuda şöyle söyleyelim. "*Zoonotik Risklerden İklimsel Afetlere Tek Sağlık Yaklaşımı*" konferansının tanıtım yazısının bir bölümünde şöyle söylemişim: "İnsanlık tarihinde patojen mikroorganizmalar sağlığa savaşlardan daha fazla zarar vermiştir. Ne yazık ki, patojenler 21. yüzyılda bir tehdit olmaya devam ediyor. Son çeyrek yüzyılda küresel olarak birçok mikrobiyal tehdit meydana geldi. Ayrıca "4. Epidemiyolojik Geçiş" sürecinde ekolojik, antropojenik, sosyodemografik dinamikler değişmiş ve *yeni patojenlerin riskleri* artmıştır. "Antroposen Çağının" son çeyreğinde ve özellikle devamı niteliğinde ortaya çıkan küreselleşme, Yeniçıkan Zoonotik Enfeksiyonlar ve iklim değişikliği –ve hatta İklim Krizi gibi- çok büyük sorunlara neden olmuştur. Özellikle 1990›lı yılların koşullarında var olan sağlık riskleri ve üzerinde durulan tüm sağlık tehditlerini azaltmak için, İnsan, Hayvan, Çevre(İHÇ)-arayüzünde olagelen biyolojik tehditleri yönetmek için yeni bir "paradigma" arayışı başladı. Bu yeni "paradigma", 2008 yılında açıklanan "Tek Sağlık" yaklaşımıdır." Şimdi burada herkesi bir an için düşünmeye davet ediyorum; "*Zoonotik Risklerden, İklimsel Afetlere Tek Sağlık Yaklaşımı*" konferansını sunduğum o gün 7 Kasım 2019 idi, şimdi 10 Nisan 2021. Ne dersiniz, yanılmış mıyız? Üstelik o gün "Zoonotik Risklerden" söz ederken bugün "Küresel Zoonotik Pandeminin" gölgesinde yaşıyoruz. Üstelik 15-16 aylık süreçte dünyada 3.000.000'a yakın, Türkiye'de 35.320'den fazla insan yaşamını kaybetti, ne çok canlarımızı kurtaramadık! Ve "trilyonlarca dolar" ekonomik kayıplar yaşandı ve üstelik hala salgın devam etmektedir. Şunu sormadan edemiyor insan: bunca bilgi, bilim ve teknolojiye karşın neden hala durdurulamıyor, salgın? Niçin bunca can ve mal kaybı? Bu soruları, tarihe not düşmek ve üzerinde yeniden düşünülmesi için birlikte soralım. Acaba Koruyucu Hekimlik gerçek anlamda ve gereği gibi uygulanıyor olsaydı, bu salgın bu denli ağır kayıplara yol açar mıydı?

BB, Rüştü hocam; içinde yaşadığımız son yarım yüzyıllık süreçte ve özellikle günümüzde bu kavramlar çok çok önemli, Veteriner Halk Sağlığı, Ekosistem Sağlığı ve Halk Sağlığı bakımından yaşamsal önemde, biz hekimler bunun farkındayız. Ancak ben okuyucular adına özellikle bunu size sorarak ve konuyu açmanızı istiyorum; Niçin bu kavramları seçtiniz? "Zoonotik Risklerle" ile "İklim Değişiminin" ne bağlantısı var? Üstelik siz konferansınızda "İklimsel Afetler" demişsiniz. Bunları lütfen kısaca açıklar mısınız?

RT, Barış Bey, bu konuda olumlu düşünmeniz için teşekkür ederim. Sizin bu soruyu "okuyucular adına" sorduğunuzun farkındayım. Özetle ifade etmeye çalışayım: İdealist, çalışkan bir meslektaşım olarak siz de biliyorsunuz ki, Dr. Rudolf Virchow 1850'lerde *Trichinella spiralis* parazitinin hayvanlardan

(domuz) insanlara bulaştığını tespit etmesi üzerine ilk defa "Zoonoz/zoonosis" kavramını kullanmıştır. O yıllara denk gelen süreçte Dr. Rudolf Virchow "İnsan hekimliği ile Veteriner Hekimlik arasında ayırıcı bir çizgi yoktur, olmamalıdır da. Üzerinde çalışılan nesneler farklı olsa da, elde edilen den*eyim, bütün hekimliğin temelini oluşturmaktadır*" özlü sözü ile 19. yüzyıl koşullarında bile insan ve hayvan sağlığı sorunlarının benzerliğini ve dolayısıyla İnsan Hekimleri ile Veteriner Hekimlerin, zoonotik enfeksiyonlar başta olmak üzere sağlığın pek çok alanında ortak (veya işbirliği içinde) çalışmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat 20. yüzyılın son çeyreği ve özellikle günümüzün "Karmaşık Sağlık Sorunları –KSS-" dikkate alınırsa, insan ve hayvan sağlığını ve dolayısıyla çevre sağlığını tehdit eden risklerin çeşidi, boyutu, dinamikleri çok değişmiş ve hatta küreselleşmiştir. Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi 21. yüzyılın sağlık tehditleri ve biyogüvenlik algıları çok değişmiştir. Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere Uluslararası sağlık kuruluşları ve araştırma grupları hemfikirdirler ki; biri *Küresel İklim Değişikliği* –KİD ve diğeri de "küresel sağlık krizi" olarak tanımlanan *Antimikrobiyal direnç* –AMD- ve *Yeniçıkan Zoonotik Hastalıklar* –YZH- sorunu günümüzün en karmaşık sağlık sorunlarındandır. Bu denli çokyönlü hazırlayıcı faktörleri olan sağlık sorunları ancak *disiplinlerarası işbirliğine* yatkın ve çokludisipliner anlayışı benimseyen *Tek Sağlık* yaklaşımı ile çözülebilir ve bu amaçlara yönelik ortak çalışmalar ile etkili çözüm yolları yaratılabilir. Ben de *"Zoonotik Risklerden İklimsel Afetlere Tek Sağlık Yaklaşımı"* konferansı ile küresel ölçekte tehdit olan bu KSS'larını dile getirmeye ve kamuoyuna bu yönde mesaj vermeye çalıştım. Umarım yararlı olmuştur. Bunlara ek olarak şunu söylemek isterim: Albert Einstein diyor ki; "*Karşılaştığımız sorunlar onlara sahip olduğumuz zamanda ki, aynı düzeyde bilgilerle çözülemez."* Bu bağlamda, yeni sorunlar ve yeni tehditler karşısında başarı sağlamanın yolu algıların ve yaklaşımların değişmesi gerektiğinin kaçınılmaz olduğunu anlamak ve kabul etmekten, Tek Sağlık yaklaşımıyla *disiplinlerarası işbirliğini* geliştirmekten geçmektedir. 7 Kasım 2019'da gerçekleşen konferansın haber metnine http://bhi.kocaeli.edu.tr/kasim11-19.htm ve https://onehealthday.com/node/6518 bağlantısından ulaşılabilir.

BB; Hocam "İklimsel Afetler" kavramının tam anlaşılması için "afet" tanımını biraz açar mısınız?

RT; Elbette, memnuniyetle. Sizin isteğiniz üzerine "Zoonotik Risklerden İklimsel Afetlere Tek Sağlık Yaklaşımı" adlı konferansın konu başlığındaki "İklimsel Afetler" kavramını biraz daha açmak gerekirse, şunları söylemekte yarar var. Kavramsal olarak, "afet, yaygın maddi, ekonomik veya çevresel olayları içeren, bir toplumun veya topluluğun işleyişinde ciddi şekilde bozulmalara yol açan; etkilenen toplumun kendi kaynaklarını kullanarak insanın başa çıkma yeteneğini aşan kayıplar ve etkilerdir." şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, doğal afetler, hızlı ve çok yıkıcı veya yavaşça oluşabilen doğadaki ani veya sürekli değişimlerden kaynaklı, *etkileri sonradan anlaşılan fiziksel olaylar*dır. *Afet* veya *Doğal Afet* kavramları bir bütün olarak düşünüldüğünde, bizim konferansta vermeye çalıştığımız "Küresel İklim Değişikliği" ve ondan kaynaklanan sağlık sorunları ile insan, hayvan, çevre (İHÇ)-arayüzünde süregelen birikimli etkilerin tetiklediği "Yeniçıkan Zoonotik Enfeksiyonların" genel sağlık üzerinde bıraktığı, onarımı zor izler veya sosyoekonomik yansımaları büyük zararlar birbirlerinden ayrı düşünülemez. Eğer, ülkesel, bölgesel ve/veya küresel ölçekte deneyimlediğimiz son yarım yüzyıllık süreçte yaşananlar dikkate alınırsa ve İklimbilimcilerin yayımladıkları ortak rapor verileri hesaba katılırsa; günümüzde ve yakın gelecekte potansiyel zararları öngörülenin ötesinde "iklimsel afetler" yaşanacağı ve bu gelişmeler sonunda, olası yeni salgınlar veya enfeksiyonlar olacağını söylemek kehanet olmasa gerekir. Sorunuzun bu kısmını, uzun yıllar Birleşmiş Milletler IPCC çalışmalarında görev almış saygın bilim insanı ve halk sağlığı uzmanı Dr. Jonathan Patz'ın *"İklim değişikliği sağlığımızı etkilemektedir. İklim değişikliği kesinlikle bir halk sağlığı krizidir.*" sözüyle bitirelim.

BB, Evet, çok haklısınız. Bu konular önemli ve "olası yeni gelişmelere" *Tek Sağlık* anlayışıyla yaklaşılmasında yarar var. Rüştü hocam, dilerseniz şimdi de "Dünya Tek Sağlık Gününü" anlatan Türkçe logonun nasıl yapıldığını konuşalım.

Rüştü Hocam, meslektaşlarımızdan duyduğum, sosyal medyadan izlediğim ve bildiğim kadarıyla 2016 yılında, *Tek Sağlık Komisyonu*'nun web sayfası https://www.onehealthcommission.org/documents/filelibrary/events_and_calendar/oh_day/logos/LR_OHD_turk_240x400_1_4BABE2804B3EE.jpg adresinde bulunan Türkçe logoların hazırlanmasını siz sağlamışsınız. Bu doğru mu? Nasıl gerçekleştirdiniz, anlatır mısınız?

RT, Evet, doğrudur. Barış Bey, yaşanan gerçekleri yalın biçimde söylemek gerekirse, 5-6 yıldır, 14 diğer dillerin yanında, 5. sırada Türkçe "3 Kasım Dünya TEK SAĞLIK Günü" yazıyor olması ve insanların o güne dair Türkçe "3 Kasım Dünya Tek Sağlık Gününü" Türkçe okuyor olması ve bütün dünyada DTSG ile ilgilenenlerin, diğer dillerin yanında Türkçeyi de görmeleri beni çok mutlu ediyor. Ben başvuru yaptığımda İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Yunanca logolar vardı. Böylelikle *Türkçe* de 5. sırada yerini almış oldu. Örneğin 30 Kasım 2019'da yayımlanan https://myemail.constantcontact.com/One-Health-Happenings-News-Notes--November 2019.html?soid=1121110857318&aid=JXd8CGWSmsM adresindeki *Tek Sağlık Olayları Haber Notları* başlıklı yazısına benzer bilgilendirme notları TSK sekretaryası tarafından Komisyonun e-posta grubuna üye olan kişilere gönderiliyor. Yukarıda ki bağlantıda görüleceği üzere, bugün itibariyle de Türkçe logo 5. sıradaki yerini korumaktadır.

BB, Hocam bu konuşmadan okuyucular şöyle mi anlamalı: Siz TSK'nun e-posta grubuna üyesiniz ve belirli aralıklarla "*Tek Sağlık Olayları Haber Notları"* sizin e-postanıza gönderiliyor, böylelikle sürekli haberleşiyorsunuz.

RT, Evet, aynen öyle. Şunu da söylemem lazım; eğer ilgi duyan okuyucular, https://www.onehealthcommission.org/en/news/one_health_happenings_news_notes/ adresini ziyaret ederler ise "Tek Sağlık Olayları Haber Notları" arşivine ulaşabilirler ve Temmuz 2014'den beri yayımlanmış olan "Haber Notlarını" aylık olarak inceleyebilirler. Örneğin, aşağıya eklediğimiz resim, 3 Kasım 2016 tarihli DTSG Etkinliklerini göstermektedir.

Eğer, 3 Kasım 2016 DTSG'ne ilişkin dünya haritası dikkatlice incelenirse, Türkiye üzerinde de bir "yer imleci" görülmektedir. Okuyucular, https://www.onehealthcommission.org/en/events/one_health_day/events_listing_2016/ adresini ziyaret ederse özgün durumu internet ortamında görebilirler.

Yukarıda görülen dillere göre sıralı logoların resmi belirli aralıklarla üyelere gönderilen bilgi notlarının başında yer almaktadır.

BB, Evet, haklısınız. Gerçekten gurur verici. Rüştü Hocam, bu logolarda gördüğümüz yeşil, mavi, beyaz renkler ne anlama geliyor, Açıklar mısınız?

RT, Bildiğim kadarıyla, logolarda yer alan renklerin özgün bir anlamı yoktur. Fakat beyaz ve mavi renkli birbirine dolanmış çizgilerle oluşturulmuş 8 halka "Tek Sağlık Şemsiyesinde" yer alan İnsan *hekimliği, Veteriner hekimliği, Çevresel sağlık, Ekoloji, Halk sağlığı, Moleküler ve Mikrobiyoloji, Sağlık ekonomisi* ve *Translasyonel (Biyomedikal) tıp* gibi 8 temel bilim disiplinini temsil etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Tek Sağlık "Çokdisiplinli" bir sağlık anlayışına ve potansiyeline sahiptir. Eğer dilerlerse okuyucular, *logolar* hakkında ayrıntılara https://www.onehealthcommission.org/en/events/one_health_day/logos/ adresinden kolaylıkla erişebilir.

BB, Rüştü Hocam, görüşmenin sonuna yaklaşıyoruz. DTSG Logolarının kullanımı hakkında ne söylemek isteriniz?

RT, Barış Bey bu soruyu sorduğunuz için teşekkür ediyorum.

Eğer, güncel gelişmeler ışığında ve gerçek anlamda, Türkiye'de de "Tek Sağlık Farkındalığı" gelişecekse; başta Veteriner Hekim meslektaşlarımız olmak üzere, bütün sağlık çalışanları, akademisyenler ve özellikle de *Sağlık Eğitimcileri* görsel resim, afiş vb. eğitim materyallerinin hemen hepsinde, mutlaka yukarıda örneği verilen *Türkçe* logoyu kullanmalarını öneriyor ve rica ediyorum. Bu konuda mesleki, bilimsel etkinliklerde "birörneklilik" göstermek, oluşacak ortak bilinç bakımından önemlidir. Türkçe farklı boyutta / şekilde hazırlanmış logolara https://www.onehealthcommission.org/en/events/one_health_day/logos/ adresinden erişmek mümkündür. Lütfen, bu alanda da Türkçe'nin gelişmesini destekleyelim. Yeri gelmişken şunu ekleyeyim; hem 3 Kasım 2019'da ve hem de 3 Kasım 2020'de dünyada olduğu gibi, Türkiye'de DTSG etkinlikleri kapsamında geçmiş üç yıldan daha çok farkındalık etkinliği ve sosyal medya mesajları kullanıldı. Uluslararası sağlık kuruluşları önemli açıklamalarda bulundular. Bu önemli bir gelişme ve gelecek için umut verici bir sonuç olarak düşünülmelidir. Dahası, Türkiye'de 2020'de COVID-19 Zoonotik

Pandemik Salgını gölgesinde "sanal" veya "çevrimiçi" olarak düzenlenen Ulusal ve/ veya Uluslararası Panel, Sempozyum ve Kongrelerde geçmişten daha çok "Tek Sağlık" başlığında mesleki, bilimsel etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Bazı eksikleri olmasına karşın, bu tür etkinliklerin düzenleniyor olması, sayılarının artış göstermesi özellikle Türkiye kamuoyu ve bilim/sağlık sistemi bakımından önemlidir. Fakat asla "yeterli" değildir.

BB, Rüştü Hocam, size göre eksiklik veya "yetersizlik" nerede? Neler yapılmalı?

RT, Dilerseniz, önce eksiklikleri veya yetersizliği vurgulayalım. Sonra, "Neler yapılmalı?" sorusuna yanıt arayalım.

Burada özellikle bir konunun altını çizmek isterim. "Concept" terimini Türkçe'ye "kavram" olarak çevirdiğinizde ve 165 yıldan fazla bir süredir önemi her geçen gün artan bir bilimsel gelişmeyi veya olguyu yalnızca "kavramlaştırarak" önemini azaltmış, içeriğini boşaltmış olursunuz. O nedenle bana göre 'Tek Sağlık' kavram değil, bir "düşünce sistemidir." Üzerinde yüzlerce sayfa kitap yazılmış, onlarca bilimsel dergi yayımlanan 'Tek Sağlık' bir "kavram" olamaz. Bu konuda tarafımca Ocak 2021'de kaleme alınan ve sosyal medya hesaplarımda paylaştığım aşağıda ki 'eleştirel düşüncemi' içeren "bilgi notunu" vermekte yarar var.

Tek Sağlık Düşüncesi... RT / 26.1.2021

İnsanlığın yaşamsal deneyimleri, bilgi birikimi ve güncel bilimsel veriler ışığında söylenebilir ki; ***Tek Sağlık,*** *'Antroposen Çağının Karmaşık Sağlık Sorunlarını'* ***disiplinlerötesi*** yaklaşımla çözme potansiyeline sahip, riskleri azaltma, olası tehditleri önleme ilkeleriyle öneçıkan, *çokludisiplinlerarası* ve ***mesleklerarası işbirliği*** temelinde gelişen bir **'düşünce sistemidir'**. **Tek Sağlık**, yüzyıllardır süregelen ve *günümüzde* 'Biyolojik Tehditler ve Pandemik Salgınlar Fırtınası'na dönüşen, kronikleşmiş sağlık problemlerinin üstünü örtmede kullanılacak **moda bir «kavram»** veya 'yeni paradigmanın' *farkındaymış gibi* yansıtılan, «basit iki sözcük» değildir, olmamalıdır da."

Burada da dile getirmeye çalıştığım gibi, "Tek Sağlık" basit iki sözcük veya içi boş bir "kavram" değildir, olmamalıdır da. "Tek Sağlık" gelişen yeni sağlık sorunlarına ve olgulara proaktif olarak yaklaşan ve Koruyucu Hekimlik ilkelerini önemseyen, önceleyen bütüncül sağlık anlayışının, düşünce sisteminin adıdır.

Şimdi "Neler yapılmalı?" sorusuna yanıt arayalım. Her şeyden önce, geleneksel yanlışları sürdürmekten kaçınılmalı, aşırı dallanma veya "branşlaşmaların" önüne geçilmeli ve en önemlisi *"akademik siloların"* dışına çıkılmalı ve mesleklerarası ve/ veya disiplinlerarası işbirliklerine öncelik verilmelidir. Bilim insanları arasında işbirliği ve paylaşım kültürü yaygınlaştırılmalıdır. Modern ve pahalı tıbbi teknolojiler yerinde ve rasyonel kullanılmalıdır. Eğitim ve öğretim süreçlerinde yenilenmelere özen gösterilmeli temel hekimlik ilkeleri sürdürülmeli, aktarılabilir ve sürdürülebilir hekimlik birikim ve becerisi makineleşmeye ve "ticarileştirilmeye" kurban edilmemelidir.

BB, Rüştü Hocam, son olarak ne söylemek isteriniz?

RT, Dünyada 'Tek Sağlık' yaklaşımı veya "düşünce sistemi" yaklaşık 18-20 yıldır, akademik düzeyde veya ilgili meslek örgütleri arasında oldukça fazla tartışılmakta ve yeni işbirliği ve çalışmalara öncelik verilmektedir. Yavaş bir ivmeyle de olsa, aslında bu *düşünce sisteminde* veya paradigmada *büyük bir değişim* demektir. Yine dünyadaki gelişmelere bakarak şunun altını çizmek gerekir: Dünyadaki uluslararası sağlık kuruluşları (sırasıyla, *Dünya Hayvan Hastalıkları Örgütü*-OIE, *Gıda Tarım Örgütü* –FAO, *Dünya Sağlık Örgütü*-WHO ile Amerika'daki *Hastalıklardan Korunma ve Önleme Merkezi*-CDC, *Avrupa Hastalıklardan Korunma ve Önleme Merkezi*-ECDC gibi) ayrı ayrı *Tek Sağlık Bölümleri*ni kurdular. Ayrıca, gelişmiş üniversiteler bünyelerinde "Tek Sağlık Enstitüleri" kurdular. "Tek Sağlık/ One Health" başlığı ile yayın yapan en az 6-8 kadar bilimsel dergi ve 2013'den beri 9-10 tane de "*Tek Sağlık* / One Health" adını taşıyan *bilimsel kitap* yayımlanmıştır. Bu bağlamda, erişebildiğim bazı kitapların yazar ve editör kadrolarına baktığımızda tam bir *Tek Sağlık* anlayışı hâkim; Kimler yok ki, Hekimler, Veteriner Hekimler, Çevre sağlığı veya Eko-sağlıkçılar, Epidemiyologlar, Biyoistatistiçi ve Antropologlar, Sağlık Hukukçuları gibi liste uzayıp gidiyor.

Değerli Barış Bey; yakın zaman önce kaleme aldığım bir yazımda vurguladığım sonuç cümlelerini buraya aynen aktarmak isterim: "Tek Sağlık düşünce sistemi reaktif değil, proaktif sağlık yaklaşımlarını önceleyen ve önemseyen bütüncül sağlık anlayışıdır. Tek Sağlık, engin 'koruyucu hekimlik' deneyimi ve yaklaşımıyla olguları gözleyip, olasılıkları hesaplayarak, zararlı olayların gerçekleşmemesi için önleyici *disiplinlerötesi* bir stratejik *düşünce sistemi*dir. Antroposen Çağı'nın risklerini ve zararlarını azaltmanın, Ekolojik ve Antropojenik tehlikelerinden korunmanın yegâne yolu, bu "stratejik düşünce sistemini" işlevselleştirmekten geçmektedir." Ve son olarak söylemek isterim ki; hem Tek Sağlık düşüncesinin işlevselleştirilmesi ve *Tek Sağlık Eğitimi*nin başlatılması ve hem de uygulamaya aktarılması ve yaygınlaştırılmasında geç kalmak; toplumsal yönden sosyoekonomik kayıplar, mikrobiyolojik açıdan geridönüşümü olanaksız mutasyonlar, bakteriyel genetik açıdan henüz tanımlanmamış yeni dirençlilik genleri ve "antimikrobiyal direnç krizi", ekolojik ve epidemiyolojik açıdan, adı konulmamış "yeni enfeksiyonlar", ekosistem sağlığı sorunları ile yeri, zamanı ve tehdit potansiyeli henüz öngörülememiş "beklenen" pandemilerle yüzleşmek demektir. İnsanlığın bunca riskle yüzleşmemesi için, Tek Sağlığın bütün tarafları veya bileşenleri, hatalarıyla yüzleşmeli; işlevsiz geleneksel tutumlar terk edilerek bir *yeni sağlık paradigması* veya "*Kapsayıcı Disiplinlerötesi bilim"* olan *Tek Sağlık* yaşama aktarılmalıdır.

BB, Sayın Rüştü Hocam, *Tek Sağlık* üzerine yaptığınız çalışmalarınız ve farkındalık hizmetleriniz ve bize zaman ayırdığınız için şahsım ve Veteriner Hekimler Derneği Yönetim Kurulu adına size teşekkür ederim.

RT, Ben de bu güzel röportajınız ile bilginin yayılmasına fırsat verdiğiniz için size ve Veteriner Hekimler Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Dr. Veteriner Hekim H. Yalçın Köksal'a teşekkür ediyorum. Dilerim, emeklerimiz uzun "Tek Sağlık" yolculuğunda önemli bir kilometre taşı olur. Değerli meslektaşım, unutulmasın ve vurgulamalıyız ki, "güzel şeyler, büyük başarılar, küçük bir adımla başlar, istikrarlı çalışma veya emekle sonuca ulaşır." Bir gün, ülkemizde de *Tek Sağlık* yaklaşımının *yaşamsallaştığını görmek* adına "güzel şeyler olur ve *büyük başarılar* elde edilirse" inanın o zaman siz de çok mutlu olacaksınız, ben de… Emeklerimizin, yaşamsal yansımalarını görmek, *Tek Sağlık Eğitiminin* yankılarını duymak dileklerimle…

Not: Bu Röportaj metni 12 Kasım 2019'da kaleme alınmış ve *Veteriner Hekimler Bülteni*'nde yayımlanmak üzere 10 Nisan 2021'de güncellenmiştir.

VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ
Ziya Gökalp Cd. No: 16/7, Çankaya/Ankara
Tel: +90 312 431 62 74
Faks: +90 312 435 79 14
e-ileti: info@veteriner.org.tr
web adresi: www.veteriner.org.tr